

23.9.2015 **Pogledi, štirinajstnevnik za umetnost, kulturo in**

Stran/Termin: 9

Naslov: Bernhard je orjaški in zahteven zalogaj

Naklada: 6.000,00

Avtor: Zala Dobovšek

Površina/Trajanje: 702,30

Rubrika/Oddaja: DEJANJE

Žanr: INTERVJU

Gesla: PREŠERNOVO GLEDALIŠČE, PRE_ERNOVO GLEDAL, PREŠERNOVO

Mateja Koležnik, gledališka režiserka

BERNHARD JE ORJAŠKI IN ZAHTEVEN ZALOGAJ

ZALA DOBOVŠEK

26 . septembra bo v Prešernovem gledališču v Kranju premiera drame *Pred upokojitvijo* Thomasa Bernharda, enega najpomembnejših predstavnikov povojne avstrijske dramatike in literature. Bernhardova dramska pisava je bila vselej politična vsaj na dveh ravneh; najprej zaradi vsebine, v kateri je izražal ostro kritiko in odpor do (nacistično naravnane) avstrijske družbe, in nato v njegovi prepoznavni dramski strukturi, ki jo odlikuje specifična izbrušenega stila veličastnih monologov, preciznih nians dialoga in občutka za tragikomično.

Dramo *Pred upokojitvijo* bo skozi izčiščen scenografski minimalizem in z natančnim psihološkim poslušom režirala Mateja Koležnik.

Tokratno Bernhardovo besedilo *Pred upokojitvijo* z *Johnom Gabrielom Borkmanom* in *Heddo Gabler* (ki ste ju režirali pred kratkim) povezuje izrojena in boleča zasebnost posameznikov, ki v družbi žanjejo ne le ugled in spoštovanje, ampak lahko tudi neposredno vplivajo na oblikovanje družbenega sistema. Kako razumete razmerje med pojmom družine in družbe?

Družina se mi zdi točka, kjer družbenopolitični ali, če hočete, ekonomski sistem dokončno ujame posameznika, ga naredi za svojega ujetnika. Pa ne govorim samo o obrabljeni floskuli, da se dokončno odpovemo svojim idealom in se prodamo kapitalu, ko moramo prehraniti svoje otroke. Pač pa tudi o mnogo zapletenejšem razmerju med intimnim in javnim oziroma med osebnimi ideali in družbenimi normami. Bolj kot so razmerja v družini patološka in večji kot je razkorak med tem, kar je dovoljeno in cenjeno v družini in družbi, bolj razcepljen in nevrotičen je posameznik.

Točno v ta razkorak je Bernhard umestil dve sestri in brata. In sicer v duhovno in duševno opustošenje spodobnih, dobro

BERNHARDOVSKE MONOLOGE RAZUMEM KOT NENEHNO PONAVALJANJE IZPRAZNJENIH VERBALNIH IN MENTALNIH VZORCEV, KI SLUŽIJO TEMU, DA PREGLASIJO NOTRANJO MISEL. NJEGOVI JUNAKI GOVORIJO ZATO, DA SE NE BI SLIŠALI. DA NE BI MISLILI. GOVORIJO, DA SPLOH LAHKO BIVAJO.

situiranih, družbeno privilegiranih ljudi, ki ne morejo in ne znajo prerasti pomanjkanja starševske ljubezni in ki se jim ni bilo treba soočiti s posledicami svojega družbenega ravnanja. Seveda je to tema, ki je blizu Ibsenovemu Borkmanu, a Borkman je megaloman, človek, ki služi lastni iluziji o svoji grandioznosti, sodnik Holler pa je negotov in dolgočasen povprečnež, ki je v določenem trenutku svojega življenja služil ideji, večji od sebe. Če takega vojaka v uniformi izdvojiš iz uniformirane množice, skozi uniformo preseva samo njegova osebna majhnost.

Z dramatikom Thomasa Bernharda se srečujete prvič. Njegove zgodbe največkrat naplavlajo osamljene, zapuščene, pogosto izobčene osebe, ki jim besede oziroma dialog s samim seboj ostaja edina tolažba pred neznosno tišino sveta in strahom pred lastnim propadom, smrtjo. Gre za dramsko strukturo nizanja zgoščenih monologov, miselnih ponavljanj in občutljive, intimne tematike, ki brez dvoma zahtevajo poseben režijski in igralski posluh.

Bernhardovske monologe razumem kot nenehno ponavljanje izpraznjenih verbalnih in mentalnih vzorcev, ki služijo temu, da preglasijo notranjo misel. Njegovi junaki govorijo zato, da se ne bi slišali. Da ne bi mislili. Govorijo, da sploh lahko bivajo. Z nenehnim ponavljanjem istih tem, zapisom brez ločil in obsesivnim ritmom replike jih avtor umakne iz varnega polja psihologije in čutenja. In tako počasi postanejo gole eksistence, če že ne beckettovski, pa vsaj pinterjevski liki.

Bernhard je orjaški in zahteven zalogaj. Predvsem za igralca. Ne samo zaradi ogromne količine teksta, ki je le redko dialog, ampak zaradi obsesivnega toka misli, ki ves čas vztraja na tanki meji med realizmom in absurdom, med psihologijo lika in njegovo diagnozo. In zaradi tega ogromnega igralskega deleža sem morala kot režiserka še bolj natančno očistiti svoja orodja: scenografijo, mizansceno, luč, glasbeno opremo ... Skratka, zminimalizirati vsa sredstva, ki so mi kot režiserju na voljo, da podprem ali skrijem, z eno besedo »zapakiram« igralca v neki režijski koncept. Naš Bernhard je zelo zelo gola slika zaupanja in zmogljivosti ekipe. Brez fotošopa.

V drami *Pred upokojitvijo* je Rudolf Höller predsednik sodišča in nekdanji esesovski oficir, torej figura z zajetnim političnim zaledjem, ki se je napaja na ideji nacizma. Bernhard je bil drzen kritik avstrijske polpretekle zgodovine in zato tudi v nenehnem konfliktu s svojim (bivanjskim in ustvarjalnim) okoljem. V drami nacistično ideologijo ponazarja zelo konkretno, a hkrati si ta motiv jemlje tudi kot nagovarjanje v nekem širšem spektru, med drugim na nivoju posameznika kot sredstva za doseg cilja.

Tako kot Elfriede Jelinek se tudi Bernhard vztrajno zaletava v človeka in družbo, ki ni obračunala s svojim nacizmom. Tisto, kar se meni zdi srhljivo, točno in zastrašujoče, je njegov portret otroka, ki je rasel brez starševske ljubezni in zrasel v strahopetno pokveko, ki vztrajno zavrača soočenje z lastno odgovornostjo. In še enkrat nam jasno in brezkompromisno potunka nos v resnico, ki si jo, posebej v današnjem času, premalokrat ponavljamo: za fašizem so odgovorni spodobni, strahopetni malomeščani.

Tam, kjer Bernhard obračunava z nemško družbo, se pravi v segmentu, kjer se besedilo (in predvsem lik najmlajše sestre, revolucionarke Clare) navezuje na škandal v zvezi s sodnim procesom proti skupini Baader -Meinhof in kjer razgalja nemško licemerje oziroma tihi družbeni konsenz, da lahko bivši člani SS po vojni mirno živijo svoje politično življenje celo kot sodniki in predsedniki države, skratka v delu, ki je ob prvi uprizoritvi dvignil največ prahu, pa bo slovenski publiki verjetno ostal nerazumljiv.

Kot uvod v dramo Bernhard zapiše misel Henryja Jamesa: *Kaj je značaj drugega kot determinacija dogodka, dejanja? Ena od replik Höllerja pa je tudi: Ni človeka, ki bi lahko določil potek svojega življenja. Pride na svet in umre. Kar je vmes, na to nima nobenega vpliva. Kako razumete tovrstne*

maksime, koliko so vplivale na vaš pristop k razumevanju dramske predloge in principu uprizarjanja?

Seveda tudi sama mislim, da človeka sodimo po njegovih dejanjih, ne po tem, kar misli in čveka o sebi. Replika sodnika Höllerja pa je misel, ki se je mora vztrajno oklepati človek, ki se ni sposoben soočiti z lastno krivdo. Misel, ki me je preganjala skozi ves študij, pa je stavek, ki ga izreče sodnik Höller v tretjem dejanju: »V resnici je bil Rösch reva... Ampak na koncu so ravno taki najbolj neskrupulozni. Nič ga ni prizadelo, da jih je na tisoče in tisoče poslal v plinsko peč. Nič ga ni prizadelo ...«

Vendar pa je v drami navkljub tragičnemu, resnobnemu in zgodovinsko-politično strahotnemu kontekstu navzoča linija komičnosti, ki je značilna za Bernhardovo pisavo. Kako uravnnavati ti dve ravni, da nato v (režijski in igralski) sporočilnosti ne prevlada le ena, ampak odigrata vlogo nerazdružljivega dvojca, ki za lastno osmišljanje in učinek nujno potrebujeta drug drugega?

Mislim, da je ta tanka meja pravzaprav vprašanje izbora žanra. Je to farsa ali groteska? Sama bi si želela, da bi naša igra bolela, prestrašila, da bi vzbudila nelagodje. In zdelo bi se mi narobe, če bi se v dvorani lahko počutili superiorne nad kreaturami, ki jih gledamo na odru.

In še pragmatičen zaključek. Akt upokojitve danes dobiva nove dimenzije, ki se seveda navezujejo na to, da se sodobni človek eksistencialno dokazuje in samorealizira prav z nenehnim delom in občutkom oziroma željo, da je tej družbi pomemben oziroma celo nepogrešljiv ...

Kot gospa v menopavzi, ki nenehno dela, o tem ne morem in nočem poglobljeno razmišljati (*smeh*). ■

THOMAS BERNHARD: PRED UPOKOJITVIJO

Režija:

Mateja Koležnik

Igrajo:

Borut Veselko

Darja Reichman

Vesna Jevnikar

Premiera:

26. 9. 2015, Prešernovo gledališče Kranj

